

A black and white close-up photograph of an elderly man with wrinkled skin, looking slightly to the right with a thoughtful expression. His right hand is resting against his chin and cheek. He is wearing a dark suit jacket. The background is dark and out of focus.

Xavier Pla

Un cor furtiu

Vida de
Josep Pla

DESTINO

Xavier Pla

Un cor furtiu

VIDA DE JOSEP PLA

Edicions Destino

Primera edició: març del 2024

© Xavier Pla Barbero, 2024

El projecte titulat *Josep Pla o un ideal de vida lliure* va guanyar el premi Octavi Pallissa 2012, convocat per l'Editorial Empúries. El 2021 va rebre un ajut a la creació de la Institució de les Lletres Catalanes.

© Columna Edicions, Llibres i Comunicació, S.A.U. / Destino, 2024
Av. Diagonal., 662-664 – 08034 Barcelona

Amb la col·laboració del Departament de Cultura
i de la Institució de les Lletres Catalanes

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

**Institució
de les Lletres
Catalanes**

Maquetació dels plecs d'il·lustracions: Jordi Romero
Fotocomposició: Moelmo, S.C.P.
Impressió: Egedsa

ISBN: 978-84-19734-08-2
Dipòsit legal: B. 2.796-2024

Taula

PRIMERA PART

1897-1935

Lluny de mi

Posar-se el vestit d'un altre, 17 — Vendre's l'ànima al diable, 26 — La confessió de Diògenes, 45 — Tenir una biografia o no, 58

Fins a *El quadern gris* (1897-1919)

Una família unida, 79 — Una casa pot salvar una vida, 113 — Primera volada, 125 — Cap al far, 145 — El caos del Caos, 157 — Els constructors, 173 — Al port li fan mal les genives, 193 — L'oncle Alexandre, 204 — Mercedes, primer amor, 239 — Artur Gas, el primer editor, 250

La vida frenètica (1920-1931)

París és una festa, 259 — Pla ve de plagi, 279 — El quiosc de Rosetta, 290 — Mussolini, venedor de fum, 296 — Desventurada Aly, 320 — El monòleg de Hitler, 342 — El voluntariós Ignasi Armengou, editor, 363 — Edelweiss, 391 — L'estrany cas del casament que no va ser, 422 — L'edició sense editors i altres servituds, 440

Doble o res (1932-1935)

Adi i Joe. Amor i desamor, 463 — Les mosques de Martorell, 486 — La incerta glòria d'un dia d'abril, 509 — «Fumad papel bambú», 542 — Lilian, al final de l'escapada, 557 — L'amic americà i l'alcohol, 571

— No s'oblidin de mi, 589 — Hermós o l'ideal de vida lliure, 604 —
Un naufrag il·lustre, 616

SEGONA PART

El trencaclosques de la guerra (1936-1939)

Calendari amb dates. 1936, 627 — Calendari amb dates. 1937, 680 —
Calendari amb dates. 1938, 718 — Calendari amb dates. 1939, 764

TERCERA PART

1940-1981

El guardià de les ruïnes (1940-1949)

Relació d'Aurora, 809 — A 39 de febre, 833 — Adi i les il·lusions fallides, 846 — Un periodista depurat, 870 — El que queda latent d'un viatge en autobús, 875 — L'aventura del Mestral, 902 — Pla, «rataplan», 921 — Servei americà, 946 — Una tristesa indicible, 976 — Pla, «renegat», 995 — «No tinc cap raó concreta per estar agraït al Sr. Cambó», 1016 — Sortir de les catacumbes amb Josep M. Cruzet, editor, 1042 — Els altres Josep Pla, 1075

La vida lenta (1950-1965)

Retorns d'Aurora, 1089 — Un memoràndum confidencial sobre la llengua catalana, 1128 — La vida quotidiana, 1140 — Consuelo, més coses que un amor, 1158 — Mitja hora de cua per una dedicatòria, 1179 — Llibertat, 1196 — Homenot, homenot, 1222 — Luz, llum, 1253 — Tadzio a Kuwait, 1272 — La carta Tarradellas, 1288

El quadern gris. Una paret amb figures (1966)

Tres contractes, 1316 — Tres manuscrits, 1330 — Una breu interpretació, 1342 — Tres lectures i més, 1344

Després d'*El quadern gris* (1967-1981)

Angina pectoris, 1355 — Sense honor, 1374 — L'afer portuguès, 1398 — No ens deixeu, 1422 — L'hipòcrita santificat, 1432

PARATEXTOS FINALS

Nota, 1451 — Principals fonts bibliogràfiques, 1455 — Arxius, biblioteques i fons consultats, 1491 — Quatre paraules, 1493

Procedència de les il·lustracions, 1497
Índex de noms, 1499

Lluny de mi

Posar-se el vestit d'un altre

A Josep Pla li agrada portar roba dels altres. No ho pot evitar. Des de ben jove, sent una notòria incomoditat amb el vestir. La seva relació amb la indumentària, ja sigui amb la roba, les sabates o els barrets, és gairebé sempre problemàtica. Sovint, la manera que té de vestir causa estranyesa entre els qui l'envolten: o la roba li va gran, o és antiquada, o vesteix massa abrigat quan fa calor o desabrigat quan fa fred, o les camises es veuen arrugades o tacades. De vegades, el vestit el fa semblar un «senyor» i en canvi, d'altres, un «pagès»... Tant pot anar vestit, de jove, pels bulevards de París, com el dandi cosmopolita que hauria volgut ser, amb americana i corbata, un mocador a la butxaca i un perfecte *chapeau-melon* acabat d'estrenar, com asseure's amb el seu amic Hermós, a Aigua Xelida, vestit senzillament com un pescador, amb una camisa ampla i calçat amb unes espartenyas blanques de vetes. Ja de més gran, porta sempre roba vella i gastada. Americanes de pana o de vellut fosc tretes d'algun armari de les golfes del Mas Pla. I una boina empolegada. Els últims anys, quan es deixa entreveïst, acabat de llevar a les quatre de la tarda, es presenta davant dels fotògrafs amb batí, o directament amb pijama, malgirbat, despentinat, despreocupant-se de l'efecte descurat que pot fer. O més aviat al contrari: sabent perfectament l'efecte que pot i que vol causar. Com si fos una mena d'exhibicionisme passiu. O negatiu.

Pla cultiva voluntàriament una certa estètica de la negligència que consisteix a mostrar una mena d'indolència en relació amb la pròpia manera de vestir. Aquesta indiferència o ambigüïtat, l'aparent despreocupació per la seva imatge, allò que en italià es coneix com a *sprezzatura* des que l'humanista Baltasar Castiglione va encunyar l'expressió, el 1528, al llibre *Il Cortegiano*, tradueix l'actitud d'algú que se sent segur d'ell mateix i de les seves possibilitats. Contràriament al que po-

dria semblar, aquesta actitud de dissimular l'esforç, de fer veure el que no s'és com si tot fos simple i natural, agrada als altres. Pla n'és conscient des de ben jove.

La roba, que també té una significació social, sempre l'engavanya. En Pla, és prova i mostra d'una insatisfacció profunda, íntima, difícil de definir. Dona testimoni d'algú que no està còmode dins la seva pell, que necessita canviar de pell, posar-se una segona pell. Desdoblar-se. Cobrir-se. Vestir-se i desvestir-se, transvestir-se, disfressar-se. Ser algú altre per poder ser ell mateix. O com si sempre hagués estat algú estrany a ell mateix. Aquesta insatisfacció, que és profunda i genèrica, es troba al fonament de la seva vida i de tota la seva dedicació a la literatura.

Molt sovint, la roba que duu és prestada. O reutilitzada. De segona mà. Del seu germà Pere, o d'un amic, de Francesc Cambó o de Josep Vergés. Si cal, per cobrar un article o un llibre, proposa que li paguin amb un vestit, encara que no sigui nou. Per això, el joc de mitjons, calces, camises, jerseis, corbates, americanes, abrics, barrets, boines i gavadines és constant en la seva vida. Per fer-ne broma, però també seriosament. Hi ha canvis i intercanvis de camises. Reals i simbòliques. Personals i ideològiques. Literàries i polítiques. Genera anècdotes i contribueix a una certa llegenda. Sap que fa riure. O potser només somriure. La psicologia en què se sustenta és més que complexa. En algun lloc, indefinit, de la seva manera de ser i de viure, hi ha un buit, una falla, una mancança. Hi ha un espai per omplir, per completar. I només ho podrà fer a través de la literatura.

Pla sembla, de bon principi, una personalitat escindida, desintegrada, borrosa. La timidesa és molt evident. I els esforços per combatre-la, per superar-la, per conjurar-la, són ingents i visibles per a tothom. El pudor és extrem. El preocupa la visibilització personal, exterior, i alhora no pot evitar mostrar-se. S'amaga, però li agrada exhibir-se. És una mostra d'impudícia. En realitat, però, quan Pla aireja la seva roba, queda clar que, com més impúdic pot semblar, més pudor, reserva i torbació expressa i mostra. Sembla que Pla adopta en persona un dels millors aforismes de Friedrich Nietzsche, l'autor que més l'influència durant els anys de formació. Al seu llibre *Més enllà del bé i del mal* (1886), el filòsof alemany escriu: «Parlar molt d'un mateix

és també una forma d'ocultar-se». És clar que quan més es mostra, més s'amaga. Quan més parla d'ell, menys coses diu d'ell. Aquesta és una de les grans paradoxes de la seva vida.

L'escriptura de Pla és al centre d'aquesta enorme insatisfacció. Potser per això en els seus escrits s'hi reflecteix una atenció particular pel cos. Pla en parla molt. De la passa de grip de 1918, en plena joventut, als successius atacs de cor de l'home madur. Dels simples i primers mals de queixal, als problemes de pròstata de la vellesa. Del fred sentit constantment als interiors dels pisos de l'Eixample de Barcelona, una de les dèries que no deixarà mai de subratllar, als efectes en el cos i en l'esperit d'una llevantada humida a l'Empordà. De l'enamorament passional a la masturbació solitària. De la malaltia momentània, com el tifus gravíssim de 1942, tan transcendent per a la seva existència, o l'angina de pit de trenta anys després, al progressiu envelliment i decandiment físic. De la set a la gana, en tants escrits seus sobre el menjar i el beure. És una preocupació literària que concerneix la matèria mateixa de què es constitueix el seu cos i l'espai que ocupa sobre la terra. El cos és vist i perceptut com una realitat brutal i ineludible, com una presència existent plena de densitat. Però també de pesantor. Els pocs moments d'èxtasi enlluernador de la seva vida apareixen quan, sol o acompanyat, més aviat acompanyat que sol, es pot banyar nu al mar, de dia o de nit. El plaer d'estar despullat, nedant davant la barraca que Hermós té a Aigua Xelida, amb la suïssa Lilian als anys trenta. O amb Aurora, prenent el sol tots dos nus a la terrasseta del pis de l'Escala, a principis dels quaranta, tot i saber que els nens del poble els espien des de les roques de l'Olla. O als anys cinquanta, a Cadaqués, mentre Consuelo, amb un ganivet a la boca, se submergeix en les fredes aigües de cala Jóncols per caçar eriçons. Sense roba, sense cotilles artificials, sense tot allò que condiciona una sociabilitat. Lliure, finalment. Però només per a ell.

La roba revesteix el cos, l'envolta, el protegeix. Però també s'hi adapta. Tant amaga com mostra. Sempre té una funció superior: donar consistència al jo. Ajuda a conferir una identitat. O més d'una. Contribueix a desdoblar-la, a multiplicar-la. I això ja és pura literatura. De ben jove, Pla ja ho proclama, en cartes privades, però també en públic. Sap que demanar peces de roba sorprèn tothom. Sap que portar roba dels altres provoca estranyesa. I que fa gràcia.

Un amic de la primera època de París, l'any 1920, el pintor i gravador Enric Cristòfol Ricart, explica, divertit, que a Pla «semblava plaur-li d'acceptar algun accessori d'indumentària». No era pas per necessitat, recorda, sinó més aviat pel gust de «fer-se el pobre» i de poder dir, fent broma: «¿Què us sembla d'aquesta corbata? Me l'ha donat l'Estelrich». O també: «Mireu quins pantalons de *corte* que m'ha regalat en Mercadé!». Pla és el primer interessat a esbombar la seva afició. Ho evidencia una altra carta dels anys de París, enviada el dijous 10 de juny de 1920. Pla té vint-i-tres anys i no és encara ben bé un escriptor. Fa poques setmanes que ha començat a fer de corresponsal per a *La Publicidad*. Explica tot el que fa cada dia a la capital de França al seu amic Josep M. de Sagarra, que també fa d'enviat per al diari *El Sol*, però a Berlín. El to de la carta és desmenjat, com sempre. Només dos mesos després de ser-hi, li diu que està cansat del periodisme perquè «no tinc cap llei de voluntat i no faig més que seguir el vent que bufa». Ja li diu que ho vol deixar, i que pensa moltes vegades «en anar a fer oposicions a notari i enterrar-me en algun poblet de Catalunya». Es queixa que «de Catalunya, no m'escrivi ningú». Per això, li comenta que es comença a preocupar. Perquè, amb l'arribada de l'estiu, a París, diu, «tothom fuig de la calor». Li fa por quedar-se sol, massa sol. Per sort, li explica que té amics amb diners, com Lluís Garriga, fill de la família Garriga Nogués, que viu a París des de 1913: «Mireu», escriu a Sagarra, «avui en Garriga m'ha donat un traje d'istiu flamant i ara semblo un milionari». Pla diu que ha hagut de fer tots els papers de l'auca per poder obtenir el *traje* tan desitjat, fins i tot un article elogiant el talent del tal Garriga, que es publica el 9 de juny de 1920 a *La Publicidad*. Pla s'adona que, escrivint, aconsegueix el que vol. En aquest cas, «un traje bastant tronat i ja usat». Davant la sorpresa, ben esperable, del seu interlocutor, Pla se sincera tot seguit i s'explica: «Hi ha coses que no m'amoïnen gens, com són ara tot aquest ram que en podríem dir, comprensivament, *de portar roba dels altres*». El subratllat és seu.

Els exemples són innombrables. Formen part de la seva llegenda. Ell mateix propicia l'anecdota. En una carta de 1924, Pla diu a Joan Estelrich: «¿No teniu feina per donar-me? Us faré el que calgui perquè m'haig de comprar un impermeable». Als anys trenta, al setma-

nari satíric *L'Esquella de la Torratxa*, i també en la secció «Mirador indiscret» de la revista *Mirador*, fan burla de Pla a partir de la seva indumentària. La seva vestimenta origina comentaris sarcàstics. Les acusacions per canvis de camisa i pels trajos fets a mida són freqüents. Hi ha fins i tot una secció regular titulada «Coses d'en Pla» a *Mirador*. Una nota titulada «La gorra d'en Pla», publicada el 23 d'octubre de 1930, comença dient que «Josep Pla sempre ha tingut una certa predilecció pel vestir derrotat» i que, per això, «quan baixa de Palafrugell sempre ve amb gorra». Expliquen que, un dia, «estant de visita al *building* de la Laietana, fou invitat a prendre el sol pel senyor Cambó i hagué de prendre manllevat un barret de l'Estelrich». De sobte, Pla s'exclama: «Vejam si, a l'últim jo, pobre periodista, podré comprar-me un barret i no anar amb aquesta gorrota!». L'11 d'agost de 1931 publiquen que Pla «s'ha firat unes calces al Rastro amb diners guanyats a *El Sol*», i el 14 de juny de 1932 expliquen que Francesc Cambó «ha tramès des de París un nou barret fort a Josep Pla perquè pugui fer dignament la *bombe* per la redacció d'*El Correo Catalán*».

Ja més seriosament, a Marsella, la tardor de 1936, mentre treballa pels serveis d'informació de propaganda antirepublicana, Pla diu que es fa molt amic de Gaspar Matas, empresari palamosí refugiat. Aquelles setmanes, segons reconeix en una carta, Matas l'ajuda molt. I Pla es passeja amb una flamant gavardina que Matas li ha donat. Ho explica, satisfet, a tothom que el vulgui escoltar. Se'l coneix com l'home de la gavardina. Encara no és conegut per l'home de l'abric, com el qualifica Valentí Puig. O l'home de la boina. Això vindrà més tard. Pocs temps després de l'etapa marsellesa, a principis dels anys quaranta, Pla es fa amic de l'empresari Jordi Puig i Palau, propietari del Mas Juny de cala Castell i germà d'Albert. Segons explica Cristina Badosa, Pla no té cap problema a portar sempre les camises del seu amic. Les hi deixa en préstec. Són camises de seda de bona qualitat, amb les inicials brodades a la butxaca. Com que coincideixen les de tots dos, «J. P.», encara fa més gràcia a tothom. Pla les ensenya, divertit. Sap que la gent en parla i ho comenta.

També a mitjan anys quaranta, però ara a les reunions que els membres de la redacció de la revista *Destino* solen fer a l'hotel Trias de Pa-

lamós, Pla s'hi presenta amb un llarg abric fosc i antiquat. Havia estat del seu pare. I ho explica, rient. La gent, que l'hi pregunta, encuriosida, també riu amb ell, amb gust. Ho troben extravagant, li riuen la gràcia perquè, en realitat, ho veuen com una excentricitat entranyable, innocent.

En una nota tardana, de l'any 1962, publicada al volum d'escrits inèdits *Fer-se totes les il·lusions possibles*, Pla hi reflexiona amb una mica de profunditat. Per sorpresa, relaciona portar roba amb la seva manera de fer literatura. Escriu: «Avui (per anar a Barcelona) m'he posat el vestit que el meu germà m'ha portat de Lisboa i que m'ha regalat. És un vestit fosc, pràcticament nou, magnífic—que li agraeixo molt, naturalment. Fa molts anys que porto roba dels altres i no crec pas que la meua literatura se n'hagi ressentit. Hi ha dues coses que no tenen res a veure amb la literatura: el que la gent en diu la moral i la freqüentació de les sastreries. Les sabates, una mica balderes, han estat també excel·lents. Les sabates amples es poden empetitir, i les estretes, immodificables, són malignes». La roba i la moral en un mateix pensament. Quin contrast paradoxal. Aparentment, res no les relliga. Estratègia totalment planiana. Anècdota i categoria, també.

El 19 de març de 1975 Josep Vergés va a veure'l al Mas Pla. Se'l troba portant un vestit, una corbata i unes sabates que abans havien estat seves. Vergés escriu: «Va vestit de blau, camisa impecable, corbata nova, sabates enllustrades. Tot això, jo ho he portat i m'ha semblat ridícul. En ell, la roba pren una distinció natural, té una elegància innata». L'any 1979 l'escena es repeteix. Pla rep Vergés al Mas Pla. L'editor anota: «Ha estat uns quants dies al monestir de Poblet per a la *Guia de Poblet*, que ha escrit a instàncies del pare abat. Porta un vestit blau meu que Maria Rosa li havia deixat sobre la cadira l'últim dia. Li està impecable. “Tothom em preguntava on em vestia i on comprava les sabates”». Vergés queda sorprès i continua escrivint: «I, això no obstant, d'aquí a unes hores podria semblar un pobre, brut, embarbusat, el vestit de capgirell, les calces penjant-li, que s'aguanta amb una mà a la bragueta. “A mi, m'han interessat altres coses que el vestir. Tot això són bestieses”. Té raó. Només li ha interessat una cosa en la vida: escriure i, per escriure i excitar-se, beure, prendre cafè, parlar sense parar i fumar sempre».

No és que li interessi la moda especialment. Però, com que la seva curiositat periodística és il·limitada, Pla escriu també moltes quartilles sobre moda. I es documenta. La seva mirada sobre el vestir sorprèn. És original i lúcida. N'extreu conclusions psicològiques, vagament sociològiques. Sobta veure que coneix un llibre fonamental d'un psicòleg anglès, John Carl Flügel, que el 1935 publica *The Psychology of Clothes*. És un assaig ple de referències literàries (Charles Baudelaire, Oscar Wilde, Thomas Carlyle, Anatole France, Arthur Schnitzler, entre molts altres) que comença amb una cita, discutible, de l'antropòleg anglès del segle dinou Herbert Spencer: la consciència d'anar ben vestit atorga una pau que la religió no pot donar.

Si la frase de Spencer és certa, Pla no acaba de trobar mai la pau amb ell mateix. L'anàlisi psicològica que ofereix Flügel es concentra justament en l'ambivalència de l'acte de vestir-se, el desig i el rebuig, a través del qual se satisfan dues tendències contradictòries i que, per tant, es tendeix a considerar incompatibles. D'una banda, una manera de desplegar l'atracció física, d'exhibir-la, i, de l'altra, un recurs per ocultar la vergonya. En la personalitat de Pla, sembla que aquesta simple transacció col·lapsa: l'artifici del vestir trenca el grau d'harmonia necessària entre interessos en conflicte que Flügel analitza: decoració, pudor i protecció. Quan es vesteix, Pla no calma, per dir-ho així, l'impuls pudorós, sinó que el mostra als altres amb tot el rubor i amb tot l'averkonyiment. El psicoanalista Flügel, seguint aquí Heròdot, considera que cobrir el cos, és a dir, cobrir-lo massa, és una causa de debilitat. L'única manera que Pla troba per evitar aquesta feblesa és combatre la desagradable sensació de ser rebutjat. L'única manera de superar la timidesa és dinamitar-la amb audàcia i imperinència. L'única manera d'inhibir el pudor és exhibint-lo.

Per contrast, quan Pla fa un retrat literari d'un personatge que admira o que critica, sigui Josep Carner o Eugeni d'Ors, Joaquim Ruyra o Santiago Rusiñol, Sadurní Ximénez o Joan Coromines, Josep M. Junoy o Salvador Espriu, sempre es refereix a la vestimenta i sol descriure amb gran detall cadascuna de les peces de vestir, bé siguin corrents, singulars o estrofolàries. No sol elogiar la pretesa elegància d'aquest o d'aquell altre, sinó més aviat l'adequació de la personalitat a la indumentària, l'harmonia dels cossos que es mouen confortablement

dins dels vestits, l'equilibri vital que se'n desprèn, tan anhelat, i que ell no sap trobar. De Manolo Hugué, assenyala que «ha tingut sempre la preocupació de no vestir-se com solen els artistes, i de vegades ha anat de minyó, altres de carreter, altres —quan portava *pan y toros*— de gitano blanc». Quan vol destacar un element de la personalitat de Vicent Blasco Ibáñez, recalca que «hi havia sempre, en la indumentària de Blasco, alguna cosa que no quedava prou ajustada al sistema general —un detall que feia com un exabrupte imprevisit». Un nus de la corbata que no encaixava o una arruga inesperada en la camisa no eren detalls de descurança, sinó que eren llegits per Pla com «una demostració de la vitalitat del seu cos, de la força del seu físic». És a dir: feia l'efecte que la seva vitalitat no podia «ésser totalment endegada dins de la roba que portava —vitalitat que punyia per sortir-li per una banda o l'altra». Quan fa l'elogi de Francesc Pujols, per exemple, Pla no tan sols en destaca la vitalitat, o la cordialitat, o «l'animalitat considerable de la seva còrpora», sinó que també subratlla «aquell cos que tenia, poc corrent, que semblava que no cabia en si mateix, li donava aptituds magnífiques per a viure plenament un ambient de llibertat omnímoda». Pla queda fascinat per la manera com Pujols sap situar-se, aparentment sense cap esforç, però sempre amb brillantor, al centre de l'atenció en una conversa. Com si Pujols es mogué i gesticulé i fos escoltat per tothom fent valer només la seva presència satisfeta. No li costa gaire relacionar-ho amb la manera de vestir, que qualifica de «perfecta». L'últim capítol de la biografia de Pujols, Pla el dedica a la indumentària, reflexiona sobre la seva «permanent obsessió per les coses vestimentàries, no solament del vestuari general, sinó sobretot del seu propi vestuari». Pla repassa la joventut de Pujols, quan anava «vestit d'artista», el seu rebuig posterior del barret d'ales amples, substituït per un Stetson, les anades a Florència per comprar-se corbates, l'ús de guants, barret fort i bastó a l'hivern, etc. I, per acabar, es fixa en la necessitat constant de Pujols de «vestir bé», no tan sols portant un esmòquing convencional, o un frac o un jaqué, sinó també vestit de cada dia a casa seva. Pla escriu: «No li faltava res, era perfecte. Vestia segons totes les regles de l'art, d'una manera admirable». De cop, Pla no pot evitar fer-ne una de les seves teories: Pujols és un home satisfet i expansiu, que

cau a la terra al seu lloc just, que passa una vida regalada, encara que a dos passos tothom s'entremengi de viu en viu. És un home que ha trobat un equilibri. Les capacitats expressives i la satisfacció amb què parla de si mateix s'exterioritzen en la manera que té Pujols, sempre segons Pla, de vestir. Per oposició, Pla, que és algú que no acaba mai de trobar el seu lloc ni de vestir «bé», n'extreu una conclusió literària: no és que Pujols sigui àgraf, que no ho és, però la seva escriptura no acaba de materialitzar-se, de concretar-se mai, d'una manera plena i rodona. Una cosa va amb l'altra, sembla dir Pla.

La llegenda se l'acaba menjant: per a molts lectors, Pla és l'home de la boina. La part adquireix el significat del tot. La boina com a metonímia d'una personalitat pública. És una boina de pagès, consubstancial amb la seva figura a partir dels anys cinquanta. En la boina es juxtaposen un efecte de singularització i visibilitat amb una ràpida identificació de l'escriptor Josep Pla. Condensa tota una sèrie de trets culturals lligats amb la terra i la tradició. Però també és un ornament que desvia l'atenció i l'interès. No tan sols protegeix del fred sinó que també evita una mirada directa al seu rostre. El setmanari *Destino* dedica el número del 9 de març del 1957 als seixanta anys de Pla. La portada de la revista és protagonitzada per una enorme fotografia de l'escriptor, assegut pacíficament en una humil cadira, a la porta del mas, somrient, lleugerament inclinat, transmetent un indiscutible aire rústic, amb vestit de pana fosca, una cigarreta entre els dits i, és clar, la boina. És una fotografia plàcida, deguda a Ramon Dimas, que sembla convidar el lector a travessar el llindar de la porta d'una casa centenària i noble. O a penetrar en la intimitat d'un personatge fidel, atractiu i seductor. O a endinsar-se en el món complex d'un autor d'una obra literària amena, de curiositat enciclopèdica, poblada per paisatges propers, personatges senzills, d'una vida quotidiana banal i misteriosa alhora. La imatge quedarà fixada per sempre més: l'home de la boina. El pagès sorneguer de l'Empordà, la màscara que li aporta un més alt rendiment públic. Sobretot a Barcelona. Un home profundament arrelat, solitari i savi, de tarannà quasi virgilià. Quan, l'any 1967, Lluís Permanyer li passa el qüestionari Proust, a la pregunta «¿Què voldria ser?» Pla respon: «Un bon pagès».